

הרב נחום לאם

נשיא הישיבה וראשה

קיום מצוות על ידי גויים לפי הרמב"ם

מצינו שחז"ל החמירו על גויים לגבי שתי מצוות מסוימות, ואמרו שאסור לגוי לשבות ואסור לו ללמוד תורה. איסור שבת לגוי למדנו בסנהדרין דף נ"ח ע"ב:

ואר"ל עובד כוכבים ששבת חייב מיתה שנאמר ויום ולילה לא ישבותו ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן אמר רבינא אפילו שני בשבת.

לפי רש"י החידוש בהלימוד הוא שהפסוק „יום ולילה לא ישבותו" מוסב על בני אדם לא על צבאות השמים, ואיסור השביתה הוא לא רק כשעשו אותה חובה אלא כל מנוחה שהם בטלים ממלאכה, וזוהי כוונת רבינא במה שאמר אפילו בשני בשבת.

ודין איסור ת"ת לגוי למדנו שם, דף נ"ט ע"א:

א"ר יוחנן עובד כוכבים שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה לנו מורשה ולא להם וליחשבה גבי שבע מצוות מ"ד מורשה מיגזל קא גזיל לה מ"ד מאורסה דינו כנערה המאורסה דבסקילה מיתבי ר"מ מניין שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים ליום וישראלים לא נאמר אלא האדם. הא למדת שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול התם בשבע מצוות דידהו.

הנה הרמב"ם נשאל אם אמנם מימרא זו של רבי יוחנן הלכה היא והשיב בחיוב והוסיף (תשובות הרמב"ם, מהדורת מקיצי נרדמים, בעריכת יהושע בלאו, ירושלים תשי"ח, חלק א', סי' קמ"ט):

ומותר ללמד המצוות לנוצרים ולמשכס אל דתנו ואינו מותר דבר מזה לישמעאלים לפי מה שידוע לכם על אמונתם שתורה זו אינה מן השמים וכאשר ילמדום דבר מכתוביה וימצאוהו מתנגד למה שבדו הם מלבם לפי ערבוב הסיפורים ובלבול הענינים אשר באו להם הרי לא תהיה זו ראייה אצלם שטעות בידיהם אלא יפרשוה לפי הקדמותיהם המופסדות ויוכלו להשיב עלינו בזה בטענתם ויטעו כל גר וישראל שאין לו דעת ויהיה זה מכשול לישראל האסורין ביניהם בעונותם אבל

הערלים מאמינים בנוסח התורה שלא נשתנה ורק מגלים בה פנים בפרושם המופסד ומפרשים זאת בפירושים שהם ידועים להם ואם יעמידום על הפירוש הנכון אפשר שיחזרו למוטב ואפילו לא יחזרו כשרוצים שיחזרו לא יבוא לנו מזה מכשול ולא ימצאו בכתוביהם דבר שונה מכתובינו.

והנה שיטה של הרמב"ם צריכים ליישבה עם שיטתו הידועה שהנוצרים יש להם דין עכו"ם (עי' פ"ט מהל' ע"ז ה"ד בדפוס רומי הוצ' מוסהר"ק) ואילו הישמעאלים מאמינים ביחוד ה' וכבר נכרתה ע"ז מפיהם (ע"ש בתשובות הרמב"ם ח"ב, סי' תמ"ח). וא"כ צריך להבין מדוע לגבי ת"ת פסק שהנוצרים מותר ללמדם והישמעאלים אסור ללמדם.

ונראה שאמנם כן הוא ואין תימה בדבר כלל. וההבדל בין נוצרים לישמעאלים בדין ת"ת אינו לפי סבלנותם אותנו או סכנת הרדיפות בנו אם נלמדם תורה, שהלא ההיסטוריה הוכיחה לנו שבמשך הדורות צרו לנו אלה כאלה ללא הבדל מהותי ביניהם. אלא העיקר הוא בטיב אמונתם לגבי נוסח התורה שבידינו, וכמ"ש הרמב"ם עצמו.

ובכדי להבין את הענין על בוריו עלינו להתבונן בדברי הרמב"ם במשנה תורה בפ"י מהל' מלכים ה"ט וה"י. ואלה דבריו שם:

ה"ט: עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה. לא יעסוק אלא בשבע מצות שלהן בלבד. וכן עכו"ם ששבת אפילו ביום מימות החול אם עשאהו לעצמו כמו שבת חייב מיתה ואין צריך לומר אם עשה מועד לעצמו. כללו של דבר אין מניחין אותן לחדש דת ולעשות מצות לעצמן מדעתן אלא או יהיה גר צדק ויקבל כל המצות או יעמוד בתורתו ולא יוסיף ולא יגרע. ואם עסק בתורה או שבת או חדש דבר מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אינו נהרג.

ה"י: בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה. ואם הביא עולה מקבלין ממנו. נתן צדקה מקבלין ממנו. ויראה לי שנותנין אותה לעניי ישראל הואיל והוא ניוון מישראל ומצוה עליהם להחיותו. אבל העכו"ם שנתן צדקה מקבלין ממנו ונותנין אותה לעניי עכו"ם.

ולכאורה הרמב"ם סותר את עצמו בשתי הלכות רצופות אלה, שבה"ט אוסר על הגוי לשמור שום מצוה אחרת זולת ז' המצות, ובה"י מתיר אפילו כשעושה בכדי לקבל שכר.

אלא נראה פשוט שהרמב"ם סובר שאמנם מותר לכל גוי לקיים כל מצוה בתורה שישראל חייב בה אם רצונו בכך וגם מקבל שכר על זה. וכן כתב בפירוש בתשובותיו כשנשאל אם מותר לישראל למול לגוי וכנראה מל לשם מצוה אבל לא לשם גירות, ואם יש הבדל בזה בין הנוצרים לישמעאלים (שם, סי' קמ"ח):

... לפי שכל מצוה שהגוי עושה נותנין לו עליה שכר אבל אינו כמי שהוא מצווה ועושה ובלבד שיעשנה כשהוא מודה בנבואת משה רבינו המצווה זאת מפי אלקים יתעלה ומאמין בזה ולא שיעשנה לסיבה אחרת או על פי דעה שראה לעצמו ... ואין הפרש בזה בין ישמעאלי לנוצרי ובכל עת שיבואו אצלנו שנמול אותם לשם מילה מותר לנו למולו אעפ"י שהוא נשאר בגיותו.

הרמב"ם מחדש לנו איפא שדין נכרי שמקיים מצוה לא לו הוא כדין אשה המקיימת מצוה לא לה, שאע"פ שאינם כמי שמצווה ועושה מ"מ שכר מצוה בידם. ולכאורה הדבר פלא, שהרי אשה ישנה בכל מצות התורה רק שהיא פטורה ממ"ע שהזמן גרמא, ואילו גוי אין לו שייכות לתורתנו כלל וכלל. אלא ודאי שהרמב"ם סובר שאמנם כל בן אדם יש לו אחיזה בתורת ה' הואיל והוא חייב בשבע מצות ב"נ, ולפיכך כן יש לו שייכות לכל שאר מצות התורה שהן נאמרו לישראל כחובה ואילו הן בתורת רשות כך שאיננו מצווה אבל אם עושה אותן יש לו שכר ג"כ אם כי לא כשכר ישראל שהוא מצווה ועושה.

אולם יש הגבלות בדבר, ששבת ותורה יוצאות מן הכלל שיש פסוקים מיוחדים המורים שאסור להם לשבות או ללמוד תורה. אבל הגבלה זאת תופסת רק לגבי עכו"ם ממש שרק הוא אסור בשתי מצות אלה, אבל בן נח שקבל על עצמו שבע מצות בני נח מותר גם לשבות גם ללמוד תורה. ועי' בגמ' כריתות דף ט' ע"א עד כמה גר תושב חייב לשמור את השבת, אבל לא נזכר שם איסור לג"ת לשמור את השבת, ובגמ' סנהדרין דף נ"ח ע"א מוכח ש"כוחי" ששבת חייב מיתה, ועי' תד"ה זה גר תושב ביבמות דף מ"ח ע"ב. ודוק בלשונו של הרמב"ם שבה"ט כתב בפירוש עכו"ם ובה"י בן נח, דהיינו גוי שקיבל על עצמו שבע המצוות ונחשב לגבי זה כגר תושב. ונראה מתוך מ"ש שם בה"ט שלא רק שבת ותורה אלא גם שאר מצות אסורות לעכו"ם וכמ"ש שם, "כללו של דבר" וכו', וזה בהלכה שכן בעכו"ם, אבל

בה"י כשבא לדון בב"נ כתב שאין מונעין אותו ומקבל שכר וכו'. והטעם פשוט, שגוי שעובד ע"ז הרי אינו בשבע מצות בני נח וכמי שכופר באלוק, ולכן אין לו אחיזה בתורה כלל, משא"כ ב"נ. והחילוק בין שבת ותורה מחד גיסא ושאר המצות מאידך גיסא הוא שעכו"ם ששבת או למד תורה חייב מיתה (אם כי אינו נהרג בב"ד) אבל לגבי שאר המצות אין מניחין לו לקיימם אבל אין בזה חיוב מיתה. ולכן נח, דהיינו גוי שאינו עע"ז אלא קיבל על עצמו שבע מצות בני נח, מותר לו לקיים כל מצוה שרוצה ואפילו שבת ותורה.

ונראה להסביר את הענין על דרך זה: לגבי שבת יש הלימוד של „יום ולילה לא ישובתו“, ולגבי תורה יש הלימוד של „תורה צוה לנו מורשה“, שלפי פירוש אחד המלה „לנו“ מתחבר לא לעיל אלא מלרע, „לנו מורשה — ולא להם מורשה“, ולפי פירוש אחר המלה „מורשה“ עצמה נדרשת מאורשה, שיש לנו קירבה של התחתנות לתורה והרי היא אסורה לכל זר כאילו ערוה היא לו, כך שלפי הפירוש הראשון הוי גזל ולשני הוי עריות אם הגוי למד תורה. ועי' הגמרות שהבאנו לעיל.

ברם לענין שבת יש לנו לבאר מדוע היא אסורה לעכו"ם ומותרת לב"נ (דהיינו גר תושב). והנה לכאורה יפלא מהי השייכות של פסוק זה שנאמר אחר המבול לשביתת גוי. ורש"י על פסוק זה שהבאנוהו לעיל אמנם מתחבט בזה כשפירש שהפסוק מוסב על בני אדם, אבל אינו מובן מדוע. ולפע"ד נראה לבאר, שהפסוק מתאר את דרך הטבע של צבאות השמים, שהשמש והירח והכוכבים הולכים במסילותיהם ללא סטייה ובלי הפוגות, ואשר על כן מי שעובד אותם — עובד כוכבים ומזלות — מגיע לו שדינו כדינם, וכמו שהם מסתובבים ללא מנוחה, יום ולילה לא ישובתו, כן הוא (וכעין „כמוהם יהיו עושיהם“ בתהילים) לא ישובת, מדה כנגד מדה. והילכך, אסור לעכו"ם לשבות.

אכן בן נח שאינו עובד כו"מ, אין סיבה לגזור עליו כזה, ואין מגיע לו שום עונש, אדרבה הוא מודה בבורא עולם כמו ישראל, ולכן שבת היא לגבי בן נח ככל מצוה אחרת שהרשות בידו לקיימה ולשרמה אם רוצה בכך ואף מקבל שכר כאינו מצווה ועושה. ולפי"ז מובן מדוע העכו"ם (וה„ערלים“ שהם הנוצרים שהרמב"ם דן אותם כפי שיטתו בזה לעכו"ם, ואולי יש לחלק בין הכתות שבהם) אסורים לשבות אבל הישמעאלים מותר להם כמו שמותר לכל בן נח.

אבל לגבי תורה, מוחלפת השיטה, וכאן מותר לנוצרי ואסור לישמעאלי. וצ"ל שהרמב"ם פוסק כפירוש הראשון שבש"ס שהאיסור של ת"ת לגוי הוא מטעם „לנו

מורשה", ולא כפירוש השני שהוא מטעם "מאורשה", כלומר, האיסור הוא גזל ולא עריות, שאם הלימוד הוא מ"מאורשה" כך שיש לתא דעריות אין שום פתח היתר לעולם לשום גוי, נוצרי או ישמעאלי, שיהיה לו מגע כלשהו עם לימוד תורה. ולכן, מכיון שהלימוד הוא מ"לנו מאורשה", הישמעאלים שאינם מודים בתורה מן השמים והם אף שינו את נוסח התורה שבידינו (וכידוע שלפיהם אברהם אבינו עקד את ישמעאל ולו ניתנה הברכה ולא ליצחק) הם כאילו גזלו ממנו את התורה וקנו אותה בשינוי, ועד ששייב הגזלן את הגזילה אין לנו שיג ושיח אתו ולכן מטעם "לנו מאורשה" אסור ללמד תורה וגם להם אסור ללמוד ואם למדו חייבים מיתה. אבל הנוצרים שמודים בתורה מן השמים ואינם מסלפים את עצם נוסח התורה (אע"פ שמסלפים את פירושה) מותר ללמדם, שהרי אין התורה גזולה בידם. ואדרבה, לפי דברי הרמב"ם בתשובתו הנ"ל, כדאי והגון לעשות כן, "ואם יעמידם איש על הפירוש הנכון אולי יחזרו".

ועי' רמב"ם פי"ט מהל' מעשה הקרבנות הט"ז שכתב: "והנכרים מותרין להקריב עולות לשם בכל מקום . . . ומותר להורות להם וללמדם האיך יקריבו לשם האל ברוך הוא". ומזה ג"כ מוכח שמותר ללמדם דברים שהם רשות להם. ועי' ג"כ בשלטי גבורים לע"ז דף כ' ע"ב. ויש בזה אריכות בספרי האחרונים (לסיכום דבריהם וניתוח שיטותיהם ראה ספרו של הרב דוד בלייך שליט"א, "Contemporary Halakhic Problems", כרך ב' פרק ט"ז), ולא באתי אלא להעיר על עיקרי הדברים.